

Szakács Mirjam[✦]

Az ANZUS mint kollektív védelmi szervezet Új-Zéland szerepe a szövetség történetében

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.55

A második világháború utáni bizonytalan nemzetközi környezetben az ANZUS-szerződés három évtizeden keresztül biztosította a kollektív védelem privilégiumait Új-Zéland számára. Azonban Új-Zéland nukleáris politikája 1984 és 1987 között az amerikaiakat a szerződéstől való elállásra készítette, így Új-Zéland de facto kikerült az amerikai kollektív védelmi garanciák biztosítása alól. A tanulmány célja, hogy – magyar nyelven először – átfogó képet adjon az ANZUS-ról, mint kollektív védelmi szervezetről, Új-Zéland globális és regionális szerepéről, a változó külpolitikai magatartásáról és a döntéseit meghatározó belpolitikai faktorokról. A tanulmány elemzi, hogy vajon milyen okai voltak annak, hogy a szövetség, amely eleinte közös biztonság- és védelempolitikai érdekek mentén szerveződött, idővel a trilaterális kollektív védelmi szervezetből bilaterális szövetséggé alakult át?

KULCSSZAVAK: ANZUS, kollektív védelem, biztonság és védelempolitika, dél-csendes-óceáni térség

ANZUS as an organization for collective defence The role of New Zealand in the history of the alliance

After World War II, for three decades the ANZUS Treaty provided New Zealand the privileges of collective defence. However, New Zealand's nuclear policy between 1984 and 1987 made Americans withdraw from the Treaty. Consequently, New Zealand de facto was no longer provided with collective defence guarantees by the USA. The aim of this study is to examine ANZUS as a collective defence organization, New Zealand's global and regional role in the alliance, and to understand its foreign policy decisions. Furthermore, the study analyses why the alliance – which was originally created along with common security and defence policy interests – over time evolved from a trilateral collective defence organization to a bilateral alliance.

KEYWORDS: ANZUS, collective defence, security and defence policy, South Pacific

✦ Honvédelmi Minisztérium – Ministry of Defence of Hungary;
e-mail: szakacs.mirjam@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0002-0513-6375

Bevezetés

A történelem során alig volt olyan szövetség, amely túlélte volna a fenyegetettség megszűnését. A vesztfáliai nemzetközi rendszer a hidegháború kezdetétől, a bipolaritástól kezdve, az unipoláris évtizeden keresztül, a multipolaritás irányában számos változáson ment keresztül. Az ANZUS-szerződés válaszként értelmezhető a hidegháború bekövetkezéssel megváltozott új nemzetközi rendszerre.

A második világháború végével és a kommunizmus egyidejű térnyerésével Ausztrália és Új-Zéland egyre jobban aggódott a dél-csendes-óceáni térség biztonságpolitikai stabilitásáért. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének¹ 1949-es megalakulásával félt, hogy európai szövetségeseik számára a térség jelentősége csökkenni fog. Mindkét ország tudta, hogy kizárólagos védelmi garanciát csak az Egyesült Államok nyújthat, amely számára elengedhetetlen volt Ausztrália és Új-Zéland támogatása a Japánnal való békeszerződés megkötése érdekében. Az ANZUS-szerződést végül a három szövetséges 1951. szeptember 1-jén, San Fransisco-ban írta alá, egy héttel a Japán békeszerződés aláírása előtt. A Szövetség három évtizeden keresztül működött éves miniszteri szintű találkozókkal és konzultációkkal. Az 1984-es új-zélandi választások eredménye és David Lange miniszterelnök külpolitikája viszont változást hozott a szövetségi kapcsolatok dinamikájában. Miután az új-zélandi parlament megtiltotta a nukleáris meghajtású vagy nukleáris fegyvereket hordozó hajók új-zélandi vizeken való kikötését, az amerikai fél 1986-ban felmondta a biztonsági garanciát és védelempolitikai kötelezettségvállalását Új-Zélanddal szemben.

Az elemzés erősen támaszkodik a nemzetközi kapcsolatok elméleteire és a biztonságelméletek alapjaira, és kiterjed a szövetségen belüli kapcsolatok vizsgálatára, azok térben és időben történő elhelyezésére, valamint a nukleáris fegyverkorlátozási kérdés biztonságiasítási folyamatára és az új-zélandi motiváció megértésére. Végül mérlegeli, hogy vajon felértékelődhet-e az ANZUS szerepe ismét a térségben? A szövetség a japán expanzív törekvések megfékezése érdekében jött létre, de vajon a mai geopolitikai trendekhez viszonyulva mi lehet a térségbeli szerepe, elképzelhető-e újra az új-zélandi fél ismételt, aktív részvétele? Lehetséges opció-e más csendes-óceáni országok bevonása és ernyőszervezetté bővítése úgy, mint a NATO?

Az ANZUS-szerződés létrejötte

1951. szeptember elsején Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok aláírta a csendes-óceáni térségre vonatkozó kollektív védelemről szóló szerződést, amely 1952 áprilisában lépett életbe. „E szerződésben részt vevő felek kötelezik magukat arra, hogy a csendes-óceáni térség békéjét erősítsék, és ezáltal deklarálják egységüket abban, hogy egy potenciális agresszor és külső fenyegetés megjelenése mindegyik szövetséges érinti.”²

1 NATO: Észak-atlanti Szerződés Szervezete (angolul: North Atlantic Treaty Organization).

2 National Museum Australia: 1951: Australia signs ANZUS Treaty with New Zealand and the United States. <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)

Az ANZUS-hoz vezető útra és a tárgyalási procedúrára is jellemzőek a szövetségek közötti hangsúlyeltolódások. Valójában már az együttműködés formáján is éveken keresztül vitáztak a felek. A különböző érdekek az akkori belpolitikai architektúra és a nemzetközi feltételeknek való megfelelés nyomán változtak. Ausztrália egy szoros és minden tekintetben formális együttműködés mellett lobbizott. A Percy Spender ausztrál külügyminiszter által javasolt elképzelések jobban hasonlítottak egy NATO mintájú dél-csendes-óceáni együttműködésre, mintsem a védelmi kapcsolatok szorosabbá fűzésére. Az új-zélandi politika kezdetben az ausztrál mintát követte volna, de később, megosztottságából is fakadóan megelégedett volna egy védelmi kinyilatkoztatással, elnöki deklarációval.

A koreai háború kitörésével az Egyesült Államok felismerte, hogy ahhoz, hogy a kommunizmus terjedését megakadályozza a térségben, szövetségesekre van szükség. Ausztrália és Új-Zéland pedig a koreai háború után is tartott a japán expanzív törekvésektől. Igaz, az új-zélandiak számos alkalommal hivatkoztak a kettős szerepvállalás kockázataira, azzal érvelve, hogy egy NATO típusú megállapodás, képesség és forráselvonást jelentene az új-zélandi kontingensektől.

Kollektív védelem a dél-csendes-óceáni térségben?

A katonai szövetségek létrehozására irányuló új amerikai politika első terméke az 1947-es Riói Paktum volt, amelyet az amerikaiak békeidőben kötöttek. Ezt követően 1949-ben 12 tagállam aláírta a Washingtoni Szerződést, majd 1951-ben az ANZUS-szerződést, és 1954-ben az ázsiai szárnyat is megerősítették a Manila Paktum³ aláírásával. Ahogy a NATO-ra, mint kollektív védelmi szervezetre jellemző, az ANZUS esetében is megjelennek az országoként eltérő fenyegetési percepciók, amelyek egyfajta belső megosztottsághoz vezetnek. Az ANZUS biztonságfelfogásának meghatározását nehezíti, hogy a szövetségnek nincs stratégiai koncepciója. Ennek hiányában a szövetség biztonságértelmezésénél a szerződés szövege, valamint az ANZUS találkozó eredményei nyújthatnak hivatkozási alapot. A szerződés rögzíti a szövetség alapvető célját: a tagállamok közösen lépnek fel a térséget érintő nagy arányú külső agresszióval szemben, valamint szavatolni kívánják a csendes-óceáni térség békéjét. A szerződés egyértelműen válasz a megváltozott biztonságpolitikai környezetre és a második világháború után létrejött új világpolitikai architektúrára. A biztonsági környezet gyors változása az ANZUS szövetség biztonságfelfogására és fenyegetettség percepciójára is hatással volt. Míg a szerződés létrehozásának egyik fő motiváló erejét ausztrál és új-zélandi részről a japán expanzív törekvések megakadályozása adta, addig az Egyesült Államoknak szüksége volt a két ország támogatására a Japánnal való békeszerződés megkötéséhez. A szövetség első Tanács szintű találkozója 1952. augusztus 4–6. között valósult meg Honoluluban.⁴

3 SEATO: Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete, angolul: Southeast Asia Treaty Organization.

4 Australian Government: Volume 22: Australia and Recognition of the People's Republic of China, 1949–1972. <https://dfat.gov.au/about-us/publications/historical-documents/volume-22/Pages/034-australian-document-for-anzus-council-meeting.aspx>, (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az időszak jelentős kollektív védelmi paktumainak – ANZUS-szerződés, a Washingtoni Szerződés (NATO) és a Manilai Egyezmény (SEATO) – összehasonlítása alapvetően tükrözik a kor stratégiai körülményeit, ugyanakkor a Washingtoni Szerződés rendelkezései és védelmi együttműködési formája különbözik az ANZUS és Manila Paktumokétól. Az ANZUS és a SEATO partnerek is ígéretet tesznek az egyéni és kollektív védelmi képességük fenntartására és fejlesztésére, fenntartják az azonnali konzultáció jogát, és az alkotmányos folyamatokkal összhangban a csendes-óceáni térség bármelyik államának fegyveres támadását közös veszélynek (*common danger*) értékelik. A Washingtoni Szerződés 5. cikkelye a szövetség vagy több országa ellen irányuló külső agresszor általi fegyveres támadásra utal, de magának az agresszióknak és a támadásnak a fogalmát nem definiálja, megtartva annak mozgásterét.⁵ Míg a Washingtoni Szerződés 5. cikkelye konkrétan megnevezi a külső agresszor elleni katonai erővel történő fellépést, addig az ANZUS és Manila Paktumok 4. cikkelye nem jelöli meg a fegyveres beavatkozást, mint azonnali lehetőséget, jóval óvatosabban és rugalmasabban fogalmaz. A NATO-val ellentétben az ANZUS-partnerek nem mozdultak el a formális katonai integráció felé, és nem hoztak létre egy állandó, egységes parancsnoki struktúrát és főtítkári pozíciót. Továbbá nem alakítottak ki katonai stratégiát vagy készenléti tervet, mindazonáltal az ANZUS és a SEATO is katalizátorként szolgált a védelmi együttműködési tevékenységek egész sorában.

Törésvonal az ANZUS szövetségben

1984 júliusában közel 94%-os részvételi aránnyal az új-zélandi Munkáspárt kilenc év után ismét megnyerte a választásokat. Egyik választási ígéretüket betartva, Új-Zéland betiltotta a nukleáris fegyverekkel felszerelt, valamint nukleáris meghajtású hajók jelenlétét, valamint azok kikötését az új-zélandi vizeken. 1985 januárjában az amerikai kormány hivatalos kérést nyújtott be az új-zélandi kormány felé a USS Buchanan hajó kikötésére vonatkozóan. Mivel az amerikai fél nem erősítette meg a hajó nukleáris képességét, a Lange-kormány megtagadta annak kikötését. 1985 szeptemberében Lange miniszterelnök kabinetje már az ANZUS nélkül való biztonság- és védelempolitika kialakítását fontolgatta, igaz bíztak az újratárgyalások sikerességében.⁶ Egy évvel később, 1986. június 27-én az Egyesült Államok hivatalosan is felfüggesztette kollektív védelmi kötelezettségvállalását Új-Zélanddal szemben. Egy hónappal később Ausztrália és az Egyesült Államok ismét megerősítették bilaterális kapcsolataikat.⁷ Új-Zéland nukleáris mentessége érdekében 1987-ben az új-zélandi nukleáris szabad zónáról, a leszerelés és a fegyverzetellenőrzésről szóló törvényt léptetett életbe. Ezzel a döntéssel a szigetország egy három évtizede fennálló szövetségből vált ki.

5 Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019. 144–150. o.

6 O'Brien, Vaughn 2005.

7 Catalinac, Amy L.: Why New Zealand Took Itself out of ANZUS: Observing "Opposition for Autonomy" in Asymmetric Alliances. *Foreign Policy Analysis*, 2010. 317–33. o. https://scholar.harvard.edu/amycatalinac/files/catalinac_fpa.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az új-zélandi döntés lehetséges okai

Az új-zélandi döntés lehetséges okaként a kisállami érdekérvényesítés lehetősége mellett biztonságelméleti magyarázatok is számbavehetnek. Új-Zéland számos alkalommal fejezte ki aggodalmát azzal kapcsolatban, hogy katonai erejét az amerikai célok megvalósításának kell majd alávetnie. A trilaterális szövetségtől való távolodás egyik oka a külpolitikai autonómia elérése és a nemzeti identitás megerősítése lehetett. Ez indokolható egyrészt azzal is, hogy Új-Zéland, mint az Egyesült Államok biztonsági garanciájának élvezője hezitált a dél-vietnámi beavatkozáshoz való hozzájárulásához. A vietnámi háborúval Új-Zélandon is megjelent az antimérikánizmus, ami egy autonóm külpolitika lehetőségének megteremtését sürgette. Délkelet-Ázsia instabilitása volt valójában az egyetlen olyan ok, amely Új-Zéland biztonsági percepcióját komolyan befolyásolhatta, majd amikor a térség elindult a stabilitás irányába egy védelmi szövetség fenntartásának létjogosultsága szintén megkérdőjeleződött. Az 1970-es években az új-zélandi közvélemény jobban tartott a nukleáris fegyverektől, mint az európaiak vagy észak-amerikaiak, ahol nagyobb volt egy esetleges nukleáris fenyegetés kockázata. Jóllehet ez magyarázható azzal is, hogy a britek, a franciák és az amerikaiak a csendes-óceáni térségben hajtottak végre nukleáris tesztek. ⁸ Az új-zélandi társadalom ezt szubjektív fenyegetésként percepcionálta, mert tartottak attól, hogy az amerikai hajók fogadása miatt a szovjet rakéták célpontja is lehet. Néhány évtized leforgása alatt megfigyelhető a növekvő külpolitikai autonómiára való törekvés, az új-zélandi politikai architektúra fordulatai, valamint a társadalom és a közvélemény fenyegetettség percepciójának új dimenziójának kialakulása. Ezekben az évtizedekben Új-Zélandon nőtt az izoláció, a növekvő nacionalizmus pedig egy új identitás építése felé irányította az új-zélandi politikát, amelynek egyik eszköze a külföldi befolyás csökkentése volt.

A neorealisták szerint a szövetségek a nemzetközi rendszeren belüli hatalmi-egyensúly-eltolódásokra való válaszok révén jönnek létre. ⁹ A fenyegetésekkel szembeülve az államok vagy felépítik a saját katonai képességüket (belső egyensúlyteremtés), vagy összekapcsolják erőiket más országokéval, hogy egy biztonsági szövetséget hozzanak létre (külső egyensúlyteremtés). Ebben az értelemben, a neorealisták az ANZUS szövetség elhagyását célzó döntést azzal indokolnák, hogy Új-Zéland növeli katonai erejét, azért hogy egyfajta belső egyensúlyteremtési folyamatot hozzon létre. Az 1970-es évektől kezdve a szovjet fenyegetés növekedett a csendes-óceáni térségben. A szovjetek megerősítették térségbeli jelenlétüket és erőikvetítési képességüket például ballisztikus rakétákkal felszerelt tengeralattjárók és

8 Hatalmas botrányt keltett 1985 júliusában a Greenpeace Rainbow Warrior nevű hajójának francia titkosszolgálatok általi elsüllyesztése. A Greenpeace a Mururoa atollhoz vezette volna a Rainbow Warrior hajóját a francia nukleáris kísérletek ellen tiltakozva. Az eset után az új-zélandi és francia diplomáciai kapcsolatok elhidegültek. 1985. augusztus 6-án nyolc állam állapodott meg az atomfegyvermentes övezet létrehozásáról, majd az 1986-os dél-csendes-óceáni fórumon már tizenhat tagállam írta alá az atomfegyvermentes övezetről szóló szerződést.

9 Martin, B. Susan: From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road. 2003. 61–82. o. https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9781403981707_4#citeas (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

nagyhatótávolságú hadászati bombázók jelenlétével. A szovjet vietnámi támaszpontok használatán keresztül földrajzilag is közelebb kerültek Új-Zélandhoz.¹⁰ Az amerikai biztonsági garancia felmondásával Új-Zélandnak többet kellett költenie a védelemre és a katonai képességek fejlesztésére. Ez azzal támasztható alá, hogy az új-zélandi kormány 18%-al növelte meg a védelmi kiadásokat, amelyek magukba foglalták a felderítési és operatív feladatokkal járó költségtöbbletet is.¹¹

A John H. Herz-től származó biztonsági dilemma koncepciója szerint nem létezik egy nemzetközi, minden országot tömörítő kollektív védelmi szervezet, ezért az államok a saját biztonságuk maximalizálása érdekében fegyverkezni kezdenek. Így a kollektív biztonság szintje csökken, viszont egyes államok részbiztonsága nő, de a saját biztonság növelésére használt eszközök mások biztonságát csökkenthetik.¹² Hans J. Morgenthau-val ellentétben Herz szerint az államok nem hatalom-maximalizálásra, hanem biztonság-maximalizálásra törekzenek. Új-Zéland abban a geostratégiai helyzetben volt, amely a biztonság maximalizálását a nukleáris meghajtású vagy nukleáris fegyvereket hordozó hajók kikötésének betiltása révén érte el. Jóllehet ha közvetlenül vizsgáljuk a koncepció létjogosultságát, sokkal inkább politikai célú és társadalmi háttérű motivációkat találunk.¹³ Új-Zéland a történelme során gyakran találta magát az identitáskeresés útján, amely fogékonyabbá tette a társadalmat a politikai ígéreték és reformok könnyű befogadására. A kérdés további társadalmi aspektusainak vizsgálata rámutat arra, hogy a Lange-kormány döntését jobbra az új, fiatal felnőtt generáció támogatta. Nem véletlen, hogy az új generáció Új-Zéland politikai megújulását és identitásának megerősítését az autonóm külpolitikában látta. Az is fontos tény, hogy míg az Egyesült Államok Szovjetunióval szembeni doktrínái is változtak, úgy az ANZUS-szerződés megkötésekor a nagyhatalmak rivalizálása is intenzívebb volt a világpolitikai színpadon.¹⁴ Az 1980-as évek egy új időszakot hoztak, noha a Szovjetunió megerősítette dél-csendes-óceáni jelenlétét, mégis a nagyhatalmak hol intenzívebb, hol mérsékeltebb rivalizálása megteremtette az új-zélandi külpolitikai függetlenedés lehetőségét.

David Lange miniszterelnök „Új-Zéland biztonságpolitikája” című elemzése 1985-ben jelent meg a *Foreign Affairs* nemzetközi folyóiratban.¹⁵ Elemzésében kiemeli, hogy Új-Zéland közvetlen stratégiai környezetét földrajzilag az Egyenlítőtől az Antarktiszig lehet behatárolni. A térség lakott része főleg kis demokratikus szigetállamokból áll, amelyek hatalmas, erőforrásokban gazdag tengeri-gazdasági övezeteket irányítanak. Lange miniszterelnök szerint a régió országait elválasztó hatalmas távolságok

10 Reitzig, Andreas: *New Zealand's Ban on Nuclear-Propelled Ships Revisited*, Auckland, Master of Arts in Political Studies, The University of Auckland, 2005.

<https://www.artsfaculty.auckland.ac.nz/special/nzfp/ra/docs/NuclearBan3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

11 Catalinac, Amy L. 2010.

12 Gartner, Heinz: *Nemzetközi biztonság: Fogalmak A-tól Z-ig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2005. 42. o.

13 Matus János: *A jövő árnyéka. Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*. Budapest, Pesti Kft., 2005. 65. o.

14 Catalinac, Amy L. 2010.

15 Lange, David: *New Zealand's Security Policy*. *Foreign Affairs.com*, Summer 1985 Issue <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1985-06-01/new-zealands-security-policy> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

egyébkéntis gátolják a szorosabb regionális együttműködést. Lange elismeri a szigetország aktív szerepét a kollektív biztonság területén az ENSZ keretein belül, illetve az ANZUS-szerződés létjogosultságát a második világháború után, de felfogása szerint a japán fenyegetés elmúlásával a szövetség érvényét veszítette. Új-Zéland biztonságpolitikájának alapeleme lett a nukleáris fegyverek új-zélandi területekről való kizárása. Többek között azért, mert az 1980-as években Új-Zélandon egyre nagyobb aggodalomra adott okot a globális nukleáris konfrontáció dél-csendes-óceáni térség felé való tolódása. Lange miniszterelnök gyakran említette, hogy az új-zélandiak egyre nagyobb frusztrációt éreztek, mivel a nukleáris fegyverzetellenőrzés és non-prolifерáció terén lassú eredményeket ért el a nemzetközi közösség. Az 1984-es választásokat nyert Munkáspárt gyakran hivatkozott a „se nem erősítik meg, se nem cáfolják” (*neither-confirm-nor-deny policy*) politika elfogadhatatlanságára, amely a nukleáris nagyhatalmakat jellemezte. Lange miniszterelnök gyakran érvelt amellett, hogy semmi nem indokolja, hogy Új-Zéland területére nukleáris fegyvereket hozzanak. David Lange miniszterelnök határozottan foglalt állást abban, hogy az ANZUS nem a déli félteke NATO-ja, hiszen a dél-csendes-óceáni térségben nincs is szükség egy NATO típusú szervezet fenntartására. Megválasztásától kezdve gyakran beszélt a demokratikus értékek védelméről, valamint a szuverenitás gyakorlásának fontosságáról, miszerint az ANZUS-nak ugyanannyira kell az új-zélandi érdekeket szolgálnia, mint az amerikaiakét vagy az ausztrálókét. Az új-zélandi perspektívában semmi sem indokolta azt a tényt, hogy az országnak atomfegyverekkel felszerelt hajókat kell a kikötőiben fogadnia. A Munkáspárt győzelme és az ANZUS bilaterális szövetséggé való transzformációja között eltelt három év. Nem véletlenül. Lange miniszterelnöknek kezdetben az volt a célja, hogy csökkentse az ANZUS-on belüli a szövetségi aszimmetriákat, és megőrizze az új-zélandi szuverenitás integritását, nem pedig Új-Zéland kivezetése a szövetségből.

Helen Clark – a Lange-kormány kabinet minisztere, Új-Zéland későbbi miniszterelnöke – 1983. április 28-án Wellingtonban mondott beszédében erősen kritizálta Franciaország akkori, szocialista kormánya védelmi költségvetésének megnövelését célzó intézkedéseit a további nukleáris kapacitás fejlesztés érdekében. Igaz, már 1974-ben a Munkáspárti kormány két fregattot küldött Mururoa atollhoz, hogy ezzel is tiltakozzon a nukleáris robbantási kísérletek ellen. Helen Clark beszédében kiemelte a növekvő erőszak jelenségét és Új-Zéland megreformálásának szükségességét.¹⁶ 1985. február 12-én Helen Clark a Beehive-ben¹⁷ arról beszélt, hogy ha Új-Zéland engedélyezi a nukleáris kapacitással rendelkező hajók kikötését, akkor az csorbítaná az ország nemzetközi non-prolifерációs törekvésekhez való hozzájárulását. Az ANZUS-szerződés újratárgyalásához Új-Zéland négy pontot ajánlott fel. Az első, hogy az újratárgyalások által az ANZUS elismeri az új-zélandi politika deklarált célját, azaz a dél-csendes-óceáni térségnek és Új-Zéland területének abszolút atomfegyvermentesítését. Másrészt Új-Zélandot egyenlő partnerként ismeri el, harmadrészt

16 Clark, Helen: *Women, Equality, Power, Selected speeches from a life of leadership*. Wellington, Allen & Unwin, 2018.

17 Az új-zélandi parlament a méhkas formája miatt kapta a „Beehive” elnevezést. Az épületet 1977-ben nyitották meg Wellingtonban Sir Basil Spence tervei alapján.

Új-Zéland hangja a döntéshozatali folyamatokban egyenlő az Egyesült Államokéval és Ausztráliáéval. Végül, de nem utolsó sorban, a szövetség elismeri Új-Zéland szuverenitását. Az új-zélandi perspektívában a nukleáris fegyverkezési verseny egyik ország érdeke sem lehet a dél-csendes-óceáni térségben. Az Egyesült Államok viszont nem volt hajlandó elfogadni Új-Zéland feltételeit, sem különleges szövetségesként kezelni, akinek a kérésére eleget tesz.¹⁸ A Reagan-adminisztráció az új-zélandi törvény elfogadását az ANZUS-szerződés megsértéseként értelmezte. A Munkáspárti kormány antinukleáris politikájának köszönhetően, az Egyesült Államok felmondta az ANZUS-szerződés keretében kínált védelmi ernyőt.

Lehetséges-e az ANZUS szerepének felértékelődése?

Napjainkban az Egyesült Államok nagyon szoros védelmi kapcsolatokat ápol Ausztráliával, és megújította védelmi kapcsolatait Új-Zélanddal, továbbá erőteljes katonai jelenléte van a Marshall-szigeteken. Az ausztrál területen lévő amerikai támaszpontok javítják az Egyesült Államok erőkitelési képességeit a térségben. Az ANZUS kapcsolat vélhetően azért is őrizte meg stabilitását Ausztrália és az Egyesült Államok között, mert elég rugalmas volt ahhoz, hogy alkalmazkodjon a hidegháború utáni körülményekhez. Az amerikaiak és az új-zélandiak noha aláírták a wellingtoni és washingtoni deklarációt – és ezzel új fejezetet nyitottak az elmúlt évtizedekre jellemző fagyos diplomáciai és védelempolitikai kapcsolataikban –, mégis ez idő alatt Új-Zéland saját szuverén külpolitikai mozgásteret alakított ki. Ez a mozgáster megengedte számára, hogy az Egyesült Államoktól bizonyos értelemben távolodjon, de új stratégiai partnerségeket építsen ki a csendes-óceáni szomszédaival.¹⁹ Új-Zéland nehéz diplomáciai helyzetben van, mert gyakorlatilag nem tudott az ANZUS-ba visszakerülni, tehát hiába ápol jó kapcsolatokat az Egyesült Államokkal, az új-zélandiak nem élvezhetik a kollektív védelem ernyője alatt lévő kényelmet, ugyanakkor Új-Zéland a NATO értékes globális partnerévé vált.

A térség geopolitikai fejleményei, gazdasági és védelempolitikai dimenziói, az Egyesült Államok és Kína hatalmi rivalizálása meghatározóak lesznek a következő évek politikai döntéshozatali folyamatait tekintve. Ezért az ANZUS újbóli felértékelődése csak és kizárólag akkor képzelhető el, ha a felek, felismerve a megváltozott geostratégiai körülményeket, képesek a szervezetet újjáépíteni. Kérdés, hogy akarják-e? Az ANZUS valójában a hidegháború relikviája. A kollektív védelem koncepciójának újragondolásához szükséges volna Új-Zéland státuszát rendezni, a regionális biztonsági kihívásokra egy közös álláspontot kialakítani, és a szerződés szövegének kétértelműségeit finomítani. A jelenlegi politikai architektúra azonban nem indikálja egyik fél részéről sem a trilaterális kollektív védelem szervezetének megerősítését, újragondolását. Így a bilaterális kapcsolatok szorosabbra fűzésére több esély mutatkozik, mintsem egy csendes-óceáni kollektív védelmi szervezet létrehozására.

18 Clark, Helen 2018.

19 Moyle, Euan: The uneasy love triangle: ANZUS in the modern day, *foreignbrief.com*, 2017. augusztus 30. <https://www.foreignbrief.com/united-states/uneasy-love-triangle-anzus-modern-day/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az Egyesült Államok jelenlegi vezetése pragmatikusan gondolkodik, folyamatosan felülvizsgálja stratégiai partnerségeit. Nem használ erőforrásokat olyan konfliktusokra, ahol nincs konkrét érdekeltsége. Hiszen az Egyesült Államoknak nem csak morális, hanem gazdaságilag is mérhető kára származhat egy esetleges konfliktusba lépésből. A jelenkori geostratégiai körülmények között az ANZUS ernyőszervezetté való bővítése nem releváns. Az Egyesült Államok haszonélvezője a bilaterális megállapodásoknak, és a jelenlegi politikai architektúra az erőforrásait a stratégiailag kiemelt területekre fordítja. A regionális és globális biztonságpolitikai kihívások kezelésére előbb köt rugalmas megállapodásokat, mintsem katonai kötelezettségvállalással járó kollektív védelmi szervezetet hozna létre.

Összegzés

A felek közötti befolyási és hatalmi különbségek hatással voltak a szövetség működésére. A szövetségesegek már a szerződés aláírása előtt is évekig vitáztak az együttműködés formáján. Új-Zéland végső soron megelégedett volna egy elnöki szintű deklarációval, viszont – főleg ausztrál nyomásra – aláírta a kollektív védelemről szóló szerződést. Az 1980-as évek új irányt hozott Új-Zéland történelmébe. Robert Muldoon közel tíz éves miniszterelnöksége – nemzeti kormánya – után David Lange miniszterelnök Munkáspártja nyerte a választásokat, és ezzel új perspektívába helyezte Új-Zéland helyét a világban és kapcsolatait az Egyesült Államokkal. A geopolitikai adottságokból kifolyólag a földrajzi értelemben vett izoláció meghatározza az új-zélandi kül- és biztonságpolitikát. Azonban a geopolitikai izoláltság ellenére Új-Zéland meglehetősen aktív napjaink világpolitikájában, és folyamatosan fejleszti bilaterális védelmi kapcsolatait, illetve érdekérvényesítő képességét többek között az emberi jogok tiszteletben tartására, a szabályokon alapuló nemzetközi rend fenntartására és a klímaváltozás elleni harcra összpontosítja. Tehát napjainkra az izolacionizmust csupán földrajzilag kell értenünk.

A védelmi kapcsolatok dinamikájának fejlődését jól mutatja a szövetségesegek közötti bilaterális kapcsolatok szorosabbra fűzése. A 2010-es wellingtoni és 2012-es washingtoni deklarációk új fejezetet nyitottak az amerikai és új-zélandi védelmi kapcsolatokban. Ez pedig számos lehetőséget kínált a növekvő katonai tapasztalatcserékre és közös hadgyakorlatokra. Mindazonáltal a térség jelentős geopolitikai kihívása a kínai befolyás erősödése és a nagyhatalmi rivalizálás. A regionális hatalmi egyensúly átrendeződni látszik, és kérdés, hogy az új hatalmi struktúrában a szövetségesegeknek milyen szerep jut.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buzan, Barry, Hansen, Lene: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Catalinac, Amy L.: Why New Zealand Took Itself out of ANZUS: Observing "Opposition for Autonomy" in Asymmetric Alliances. *Foreign Policy Analysis*, 2010. 317–33. o.
https://scholar.harvard.edu/amycatalinac/files/catalinac_fpa.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Clark, Helen: *Women, Equality, Power, Selected speeches from a life of leadership*. Wellington, Allen & Unwin, 2018.

- Kelly, Andrew: ANZUS and the Early Cold War, Strategy and Diplomacy Between Australia, New Zealand and the United States, 1945–1956. Cambridge, Open Book Publishers, 2018.
- Lange, David: New Zealand's Security Policy. Foreign Affairs.com, Summer 1985 Issue <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1985-06-01/new-zealands-security-policy> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Martin, B. Susan: From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road. 2003. 61–82. o. https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9781403981707_4#citeas (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Moyle, Euan: The uneasy love triangle: ANZUS in the modern day, foreignbrief.com, 2017. augusztus 30. <https://www.foreignbrief.com/united-states/uneasy-love-triangle-anzus-modern-day/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- O'Brien, Patty, Vaughn, Bruce: Amongst Friends: Australian and New Zealand Voices from America. Center for Australian and New Zealand Studies, 2005. 131. o.
- Ondrék József: Nemzetközösségi légi szerepvállalás a Malájföldi felkelés leverésében. *Repüléstudományi Közlemények*, XXX., [repulestudomany.hu](http://www.repulestudomany.hu), 2018. január 4. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2018_1/2018-1-04-0461_Ondrek_Jozsef.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Reitzig, Andreas: New Zealand's Ban on Nuclear-Propelled Ships Revisited, Auckland, Master of Arts in Political Studies, The University of Auckland, 2005. <https://www.artsfaculty.auckland.ac.nz/special/nzfpra/docs/NuclearBan3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország: 20 év tagság, 30 év együttműködés. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019. 144–150. o.
- Williams, John: ANZUS: A Blow to Britain's Self-Esteem. *Review of International Studies*, Vol. 13, No. 4. (Oct. 1987.) Cambridge University Press, 1987. 243–263. o. https://www.jstor.org/stable/20097114?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=ANZUS&searchUri=%2&seq=1#page_scan_tab_contents (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)

WEBOLDALAK

- Australian Government: Volume 22: Australia and Recognition of the People's Republic of China, <https://dfat.gov.au/about-us/publications/historical-documents/volume-22/Pages/034-australian-document-for-anzus-council-meeting.aspx> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- National Museum Australia: 1951: Australia signs ANZUS Treaty with New Zealand and the United States. <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Ship Technology: Rainbow Warrior. <https://www.ship-technology.com/projects/rainbow-warrior/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)